

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kulttuurin ja taiteen edistämisen rakenteiden heikkous on sen sirpaleisuus - ja lähes jokainen sirpale on aliresurssoitu. Yhden isomman viraston syntyminen ei sitä muuksi muuta, sillä Taiken ja Kavin yhdistymiselle ei ole toiminnallisia perusteita, eikä mikään rakenne näytä sen ansiosta tosiasiallisesti vahvistuvan. Samaan aikaan järjestöleikkaukset halvaannuttavat ja entisestään sirpaloittavat taiteen edistämisen rakenteita, kun toimijat joutuvat suojelemaan ydintoimintojaan tai toimintaedellytykset katoavat kokonaan.

Keskeinen huoli virastouudistuksessa liittyy apurahoja koskevaan päätöksentekorakenteeseen. Kun päätökset keskitetään yhteen toimielimeen, se on rakenteena hauras varmistamaan kädenvarren mitta -periaatteen toteutumisen kaikissa oloissa. Yhdelle keskitetylle toimielimelle ollaan antamassa liikaa valtaa, jota se voi käyttää kumileimasimena tai ohittaa asiantuntijapaneelit tai antautua käsikassaraksi politrukeille.

Virastouudistuksen kylkiäisenä ei näin suurta periaatteellista paradigman muutosta pidä toteuttaa. Keskustelu taiteen autonomian rakenteista olisi pitänyt käydä kulttuuripoliittisen selonteon yhteydessä tai ylipäänsä laajasti taiteilijajärjestöjen kanssa.

Käytännössä uuden viraston johdon ja toimielimen nimeämisen kautta ministeri voisi halutessaan varmistaa, että hallitukselle mieluisaan taiteeseen saa rahoitusta. Kädenvarren mitta -periaate voi tuki jatkossakin toteutua herrasmiessopimuksen varassa, mikäli poliitikot pitävät taiteen vapautta tärkeänä. Toki näin on jo nytkin. Taiteen autonomia lepää sen varassa, että valtaa käyttävät luottamushenkilöt ja viranhaltijat ovat siihen sitoutuneita.

Laissa olisi syytä kirjata asiantuntijapaneelien käyttö luonnosta velvoittavammaksi. Toinen autonomiaa takaava pohdinta on se, miten neuvosto nimitetään eli miten varmistetaan se, ettei neuvosto ole ministerin taskussa, vaan aidosti taiteen kenttää edustava asiantuntijajoukko ja sen nimitysprosessi avoin ja läpinäkyvä.

Taiteen vapauden eli autonomian pitäisi olla rakenteilla varmistettu. Eri Euroopan maissa on vertaisarviointia halvaannutettu tai jopa kansallisten laitosten johtajia vaihdettu vallanpitäjille myötämielisiin. Tämä ajan hengessä ja käytännössä oleva huoli on otettava vakavasti, ja pyrkiä niin vahvaan taiteen autonomian rakenteeseen, että demokratiamme kestää myös demokratianvastaisten voimien nousun.

Taiteen vapaus ja autonomia on säädetty perustuslailla, mutta se pitäisi erikseen turvata tällä nimenomaisella lainsäädännöllä. Nyt uusi laki mahdollistaisi sen, ettei vertaisarviointirakenteena paneelia ole pakko käyttää. Ymmärrämme tämän taustalla olevat lakitekniset syyt, mutta sen seuraukset voivat silti olla huolestuttavat. Työjärjestyksen varaan ei ole turvallista jättää näin paljon, eikä työjärjestyksen laatiminen ole avoin ja läpinäkyvä prosessi. Taiteen autonomia pitäisi turvata laissa ja tehdä rakenne, jossa autoritäärinen poliitikko ei pääse nimittämään mieluisiaan henkilöitä tekemään taiteen rahoituspäätökset.

Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry esittää huolensa paradigman muutoksesta Suomessa: tieteen, taiteen ja kansalaisjärjestöjen autonomia on hapertumassa. Samankaltaisia muutoksia - esimerkiksi tehokkuuden ja vaikuttavuuden nimissä - ollaan toteuttamassa myös muilla toimialoilla kuin kulttuurihallinnossa. Esitämme aikalisää virastouudistuksen valmisteluun, jotta yksi länsimaisen demokratian keskeinen perusta eli taiteen autonomia voidaan turvata.

Tuemme myös saavutettavuuskirjasto Celian esitystä, että sen asema itsenäisenä toimintayksikkönä lisätään lakiin. Vammaisten kulttuuriset oikeudet on turvattava.

Meriläinen Rosa
Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry